

«Бекітемін»

«Атырау облыстық АИТВ орталығы»

директоры

А.Б.Кудаманова

ХАТТАМА

«Атырау облыстық АИТВ орталығы» ШЖҚ КМК бойынша сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнама талаптарын сақтау мақсатында қызметкерлерімен орталықтың комплаенс-офицері 2026 жылдың 3 тоқсанға түсіндіру жиналысы.

Атырау қаласы

30 қыркүйек 2026 жыл

Хатшы: Б.Б.Тайжанов Атырау облыстық АИТВ орталығының комплаенс-офицері.

Қатысқандар: Атырау облыстық АИТВ орталығының қызметкерлері;

Күн тәртібі: Атырау облыстық АИТВ орталығы бойынша Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамасындағы маңызды талаптардың бірі — белгілі бір санаттағы адамдардың жақын туыстарымен, жұбайымен, жекжаттарымен және басқа да байланысты адамдармен бірге қызмет атқаруына қойылатын шектеулер.

Бұл талаптың негізгі мақсаты — адамның өзінің қызметтік өкілеттігін туыстарының немесе жақын адамдарының мүддесіне пайдалануына жол бермеу және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін алдын ала болдырмау. Мысалы, мекеме басшысы өзінің баласын немесе жұбайын тікелей өзіне бағынысты қызметке тағайындаса, бұл жағдайда қызметтік шешімдердің объективтілігіне күмән туындауы мүмкін. Сондықтан заңнамада мұндай жағдайларға нақты шектеулер белгіленген.

1. Туыстарға бір ұйымның ішінде бірге жұмыс істеуге толық тыйым салынған ба. Жоқ. Бұл өте маңызды мәселе. Заң бойынша туыстардың бір ұйымда немесе бір мемлекеттік органда жұмыс істеуіне жалпы және абсолютті тыйым салынбайды. Негізгі мәселе — тікелей бағыныстылықтың болуы. Яғни бір туысы екінші туысына тікелей басшылық жасамауы тиіс немесе керісінше, біреуі екіншісіне тікелей бағынышты болмауы керек.

Мысалы: Рұқсат етілуі мүмкін жағдай: Ерлі-зайыптылар бір мемлекеттік органда жұмыс істейді.

Бірақ:

- 1) күйеуі бір бөлімде;
- 2) әйелі басқа бөлімде;
- 3) олар бір-біріне тікелей бағынбайды;

4) біреуі екіншісінің қызметіне тікелей басшылық жасамайды.

Бұл жағдайда тек олардың ерлі-зайыпты болуының өзі автоматты түрде заң бұзушылық болып саналмайды.

Рұқсат етілмейтін жағдай: Бөлім басшысы — күйеуі. Оның қарамағында тікелей жұмыс істейтін қызметкер — әйелі. Бұл жағдайда тікелей бағыныстылық пайда болады және заңда белгіленген шектеу қолданылады.

2. Кімдерді тікелей қарамағына алуға болмайды? «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 14-бабына сәйкес, заңда көрсетілген белгілі бір санаттағы адамдардың тікелей бағынысында:

- 1) жақын туыстары;
- 2) жұбайы немесе зайыбы;
- 3) жекжаттары;
- 4) заңда көзделген басқа да байланысты адамдар болуына жол берілмейді.

Бұл талап кері бағытта да қолданылады. Яғни адам өзі де осындай жақын туысына, жұбайына немесе жекжатына тікелей бағынбауы тиіс.

3. Кімдер жақын туыстар болып саналады? Заңнама бойынша жақын туыстарға:

- 1) ата-аналар;
- 2) балалар;
- 3) асырап алушылар;
- 4) асырап алынған балалар;
- 5) туған және бірге туған емес аға-інілер мен апа-сіңлілер;
- 6) атасы;
- 7) әжесі;
- 8) немерелері де жатады.

Мысалы:

Егер мекеме басшысы әкесін, баласын, ағасын немесе қарындасын тікелей өзіне бағынышты қызметке тағайындаса, заңда белгіленген шектеулер туындайды.

4. Жекжаттар деген кімдер?

Жекжаттар — жұбайының туыстары.

Оларға:

- 1) жұбайының ата-анасы;

2) жұбайының аға-інісі немесе апа-сіңлісі;

3) жұбайының балалары жатады.

Мысалы:

Бөлім бастығы — қызметкердің қайын атасы. Егер қызметкер тікелей қайын атасына бағынышты болса, бұл заңда белгіленген шектеуге жатады.

Тағы бір мысал:

Мекеме басшысы — әйелінің ағасы.

Егер ол қызметкерге тікелей басшылық жасайтын болса, мұндай жағдайға да шектеу қолданылады.

5. 2026 жылы не өзгерді. 2026 жылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамаға маңызды өзгерістер енгізілді. 2026 жылғы 12 маусымдағы №311-VIII Заңмен «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның 14-бабы жаңа редакцияда жазылды.

Баптың атауы да нақтыланды: «Жақын туыстардың, жұбайлардың, жекжаттардың және (немесе) басқа да байланысты адамдардың бірлесіп қызмет (жұмыс) атқаруына жол бермеу». Яғни заңнамада бұрынғы талаптар нақтыланып қана қоймай, «басқа да байланысты адамдар» деген ұғым да енгізілді. Бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін кеңірек қамтуға бағытталған.

6. Басшыларға қатысты қандай талап бар.

Маңызды өзгерістердің бірі — басшылық лауазымдарға қатысты талаптардың күшеюі. Мемлекеттік органның, ұйымның немесе квазимемлекеттік сектор субъектісінің дербес құрылымдық немесе аумақтық бөлімшесінің басшысы лауазымына белгілі бір жағдайларда:

1) бірінші басшының жақын туыстары;

2) оның жұбайы;

3) жекжаттары;

4) тиісті лауазымға тағайындау құқығы бар басқа лауазымды адамның жақын туыстары;

5) жұбайы;

6) жекжаттары;

7) заңда көрсетілген басқа байланысты адамдар тағайындала алмайды.

Мұндағы негізгі мақсат — басшының өзінің туысын басшылық лауазымға тағайындау арқылы қызметтік мүмкіндігін жеке мүддесіне пайдалануына жол бермеу.

7. Қарапайым мысал. Мысалы, мемлекеттік ұйымның бірінші басшысының баласы бар. Баласы сол ұйымдағы дербес құрылымдық бөлімшенің басшысы болғысы келеді.

Бұл жерде:

«Ол білікті маман, сондықтан тағайындай беруге болады» деп қана қарауға болмайды. Ең алдымен заңда белгіленген шектеулердің қолданылатынын тексеру қажет. Егер лауазым 14-бапта көрсетілген шектеуге жататын болса, мұндай тағайындауға жол берілмейді. Яғни адамның кәсіби біліктілігі заңмен белгіленген антикоррупциялық шектеуді автоматты түрде жоймайды.

8. Егер туыстар бұрыннан бірге жұмыс істеп жүрсе не болады. Бұл жерде де маңызды ереже бар. Егер 14-баптың талаптарын бұзу анықталса, заңнамада оны ерікті түрде жою үшін үш айға дейінгі мерзім қарастырылған.

Мысалы: Бөлім бастығы мен оның ағасы бір-біріне тікелей бағынысты болып жұмыс істейді. Бұл жағдай анықталды. Оларға заң талаптарын бұзуды жою үшін белгіленген мерзім ішінде мүмкіндік беріледі. Мысалы, қызметкерлердің бірін басқа лауазымға ауыстыруға болады. Егер басқа лауазымға ауыстыру мүмкін болмаса, қызметкерлердің бірі тиісті лауазымнан босатылуы немесе тиісті функцияларды орындаудан босатылуы мүмкін.

Сондықтан: «Туыстар бірге жұмыс істеді → екеуін де бірден жұмыстан шығарады» деген түсінік дұрыс емес. Негізгі мақсат — заңға қайшы жағдайды жою.

9. «Тікелей бағыныстылық» дегеніміз не. Тікелей бағыныстылық — бір адамның екінші адамға тікелей басшы болуы.

Мысалы: Бөлім бастығы, Бас маман. Егер бас маман бөлім бастығының баласы болса, бұл жерде тікелей бағыныстылық бар.

Басшы:

- 1) оның жұмысын бағалайды;
- 2) тапсырма береді;
- 3) демалысын келіседі;
- 4) көтермелеу туралы шешімге қатысуы мүмкін;
- 5) тәртіптік шара қолдануға ықпал етуі мүмкін.

Сондықтан мұндай жағдай сыбайлас жемқорлық тәуекелін арттырады.

10. Неліктен мұндай шектеу енгізілген. Мұндай шектеудің негізгі мақсаты — сыбайлас жемқорлықтың алдын алу.

Мысалы, басшы өзінің туысына:

- 1) қызметтік артықшылық беруі;
- 2) сыйақы тағайындауы;
- 3) қызмет бабында жоғарылатуы;

4) тәртіптік жауапкершіліктен қорғауы;

5) басқа қызметкерлерге қарағанда жеңіл жағдай жасауы мүмкін.

Тіпті нақты пара беру фактісі болмаса да, мұндай жағдай объективтілікке күмән туғызады. Сондықтан мемлекет мұндай тәуекелді алдын ала жоюға тырысады.

11. Бұл талап «тамыр-таныстыққа» қарсы бағытталған. Туыстық байланыстарды қызметтік шешімдерге араластырмау — антикоррупциялық саясаттың маңызды бөлігі.

Мысалы: басшы → туысын жұмысқа алады → оған өзі басшылық етеді → жұмысын өзі бағалайды → сыйақы береді → қызметте жоғарылатады. Осындай жағдайлар мүдделер қақтығысына және сыбайлас жемқорлық тәуекеліне әкелуі мүмкін. Сондықтан заңның мақсаты — осындай жағдайлардың алдын алу.

12. Мүдделер қақтығысынан айырмашылығы. Мүдделер қақтығысы — кеңірек ұғым. Ол адамның жеке мүддесі оның қызметтік міндеттерін объективті орындауына әсер етуі мүмкін болған кезде пайда болады. Ал туыстардың бірлесіп қызмет атқаруына қойылатын шектеу — заңда нақты көрсетілген антикоррупциялық шектеу. Яғни мемлекет кейбір жағдайларда нақты құқық бұзушылық болғанын күтпейді. Егер заңда тыйым салынған бағыныстылықтың өзі анықталса, оны жою қажет.

13. Практикалық мысалдар

1-мысал. Әкесі мен баласы

Әкесі — бөлім бастығы.

Баласы — сол бөлімнің бас маманы. Баласы әкесіне тікелей бағынады.

Қорытынды: заңда белгіленген шектеу қолданылады.

2-мысал. Аға мен қарындасы

Ағасы — бір бөлімнің басшысы.

Қарындасы — басқа бөлімде жұмыс істейді және ағасына тікелей бағынбайды.

Қорытынды: туыстықтың өзі автоматты түрде заң бұзушылық болып саналмайды. Нақты жағдай бойынша заңдағы басқа шектеулердің бар-жоғын тексеру қажет.

3-мысал. Ерлі-зайыптылар

Күйеуі — мекеме басшысы.

Әйелі — оған тікелей бағынысты қызметкер.

Қорытынды: мұндай тікелей бағыныстылыққа жол берілмейді.

4-мысал. Қайын ата мен күйеу бала

Қайын атасы — бөлім бастығы.

Күйеу баласы — сол бөлімнің қызметкері және оған тікелей бағынады.

Қорытынды: қайын ата жекжат болып табылады, сондықтан заңда белгіленген шектеу қолданылады.

5-мысал. Бір ұйым, бірақ әртүрлі бөлім

Ағасы — бір басқарманың басшысы.

Інісі — басқа басқармада жұмыс істейді.

Олар бір-біріне тікелей бағынбайды.

Қорытынды: тек туыстық фактісінің өзі жеткіліксіз. Нақты лауазымдар мен заңдағы басқа талаптарды қарау қажет.

14. Кадр қызметі не істеуі керек?

Кадр қызметі қызметкерді жұмысқа қабылдау немесе басқа лауазымға ауыстыру кезінде:

- 1) Қызметкердің лауазымын анықтауы;
- 2) Тікелей басшысын анықтауы;
- 3) Туыстық және басқа да байланысты қатынастардың бар-жоғын тексеруі;
- 4) Қызметтік бағыныстылық құрылымын қарауы;
- 5) Заңдағы шектеулердің қолданылатынын анықтауы;
- 6) Қажет болған жағдайда мүдделер қақтығысын реттеу шараларын қабылдауы тиіс.

15. Қызметкерлер нені білуі керек?

Әр қызметкер:

- 1) өзінің туыстарының қай жерде жұмыс істейтінін;
- 2) олардың қандай лауазым атқаратынын;
- 3) өзімен тікелей бағыныстылықтың бар-жоғын;
- 4) мүдделер қақтығысы туындаған жағдайда кімге хабарлау керектігін білуі қажет.

Егер қызметкерде осындай жағдай туындаса, оны жасыруға болмайды.

16. Ең маңызды бес нәрсе

Біріншіден: туыстарға бір ұйымның ішінде жұмыс істеуге жалпы тыйым салынбайды.

Екіншіден: негізгі мәселе — заңда көрсетілген жағдайларда тікелей бағыныстылықтың болуына жол бермеу.

Үшіншіден: жақын туыстарға ата-ана, бала, асырап алушы, асырап алынған бала, аға-іні, апа-сіңлі, ата, әже және немере жатады.

Төртіншіден: жұбайының ата-анасы, аға-інісі, апа-сіңлісі және балалары жекжаттар ретінде қарастырылады.

Бесіншіден: 2026 жылғы өзгерістермен бұл саладағы талаптар кеңейтіліп, «басқа да байланысты адамдарға» қатысты нормалар нақтыланды.

Қорытынды: Жақын туыстардың, жұбайлардың, жекжаттардың және басқа да байланысты адамдардың бірлесіп қызмет атқаруына қойылатын шектеулердің мақсаты — адамдардың туыстық немесе жеке байланыстарын қызметтік шешімдерге араластырмау. Бұл талаптың мақсаты адамдарды туыстығы үшін жұмысқа алмау емес. Негізгі мақсат — қызметтік өкілеттікті туыстың пайдасына пайдалануға мүмкіндік беретін жағдайларды болдырмау.

Сондықтан ең басты қағиданы есте сақтау қажет: «Туыстардың бірге жұмыс істеуіне жалпы тыйым жоқ. Бірақ заңда белгіленген жағдайларда олардың арасында тікелей бағыныстылыққа және белгілі бір басшылық лауазымдарға тағайындалуына жол берілмейді». Бұл талаптар сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға, қызметтік шешімдердің әділдігі мен объективтілігін қамтамасыз етуге және мемлекеттік және квазимемлекеттік сектордағы адалдық қағидаттарын күшейтуге бағытталған.

Шешім етті:

1. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шаралары мен болдырмау тоқсан сайын жұмыстарын жүргізу.
2. Орталықтың бөлімше меңгерушілеріне, қызметкерлерге қатаң қадағалауды жүктеу.

Комплаенс-офицер:

Б.Тайжанов